

УДК 631.115.8(477)
JEL Code Q13

Я.Я. РИБАК

(Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна)

Взаємодія молочарських кооперативів з іншими суб'єктами аграрного ринку

Найпоширенішим видом продукції домогосподарств населення, який підпадає промисловій переробці є молоко. В той же час, в наслідок цінового тиску численних посередників та відсутності прямих зв'язків виробників і переробних підприємств, сільське населення зазнає чималих втрат, здаючи молоко по занижених цінах. Виходячи з досвіду інших країн, найкращим шляхом розв'язання даної проблеми є створення молочарських кооперативів, діяльність яких дозволяє виробити інструменти протидії штучному заниженню цін на первинну сировину – молоко. Метою статті є обґрунтування шляхів взаємодії молочарського кооперативу з іншими суб'єктами аграрного ринку задля забезпечення інтересів його членів. Обґрунтовано важливість кооперації у вирішенні проблем розвитку села. Розкрито схему взаємодії молочарського кооперативу з іншими суб'єктами аграрного ринку. Показано, що в умовах кооперації, члени кооперативу мають можливість самостійно виступати продавцями молочної продукції після її первинної обробки. Як вважає автор, заготівля та збут молока на основі принципів кооперації формує передумови відновлення розвитку тваринництва в країні та забезпечує домогосподарствам населення альтернативу в умовах цінового тиску посередників.

Ключові слова: кооперація, принципи кооперації, молочарський кооператив, заготівля молока, переробка молочної сировини.

Я.Я. РЫБАК

(Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», г. Киев, Украина)

Взаимодействие молочных кооперативов с другими субъектами аграрного рынка

Самым распространенным видом продукции домохозяйств населения, которая подпадает промышленной переработке, является молоко. В то же время, в результате ценового давления многочисленных посредников и отсутствия прямых связей производителей и перерабатывающих предприятий, сельское население испытывает большие потери, сдавая молоко по заниженным ценам. Исходя из опыта других стран, лучшим путем решения данной проблемы является создание молочных кооперативов, деятельность которых позволяет выработать инструменты противодействия искусственному занижению цен на первичное сырье – молоко. Целью статьи является обоснование путей взаимодействия молочных кооперативов с другими субъектами аграрного рынка для обеспечения интересов их членов. Обоснована важность кооперации в решении проблем развития села. Раскрыта схема взаимодействия молочных кооперативов с другими субъектами аграрного рынка. Показано, что в условиях кооперации, члены кооператива имеют возможность самостоятельно выступать продавцами молочной продукции после ее первичной обработки. Как считает автор, заготовка и сбыт молока на основе принципов кооперации формирует предпосылки возобновления развития животноводства в стране и обеспечивает домохозяйствам населения альтернативу в условиях ценового давления посредников.

Ключевые слова: кооперация, принципы кооперации, молочный кооператив, заготовка молока, переработка молочного сырья.

Relations between Dairy Cooperatives and Other Agrarian Market Participants

The most common type of the product produced by households and requiring processing is milk. At the same time, due to price pressure created by numerous intermediaries and lack of direct contacts between producers and processing companies, rural population incurs considerable losses selling milk at a bargain price. Based on experience of other countries, the best way to resolve this problem is to create dairy cooperatives that shall enable to develop tools against artificial lowering of prices on primary commodities, i.e. milk. The purpose of the article is to substantiate ways of cooperation between a dairy cooperative and other agrarian market participants in order to secure interests of its members. It proves importance of cooperation in resolving problems of development of rural areas. It clears up the scheme of relations between a dairy cooperative and other agrarian market participants. It demonstrates that in the context of cooperation the cooperative members have an opportunity to act as dairy sellers after primary processing of milk. The author considers that milk storing up and sale based on cooperation principles creates preconditions for development of animal breeding in the country and offers an alternative to the households in conditions of price pressure created by intermediaries.

Keywords: cooperation, principles of cooperation, dairy cooperative, procurement of milk, processing of raw milk.

Постановка проблеми. Розвиток кооперативних об'єднань – одне із ключових завдань реалізації аграрної реформи в Україні. Однак, процеси сільськогосподарської кооперації в нашій державі розвиваються дуже повільними темпами, що, певною мірою, є наслідком низької обізнаності суб'єктів господарювання щодо принципів кооперування. Кооперація надає низку переваг дрібним та середнім товаровиробникам сільськогосподарської продукції, дозволяє уникнути посередників, які сьогодні диктують свою цінову політику на аграрному ринку. Дотримання міжнародних принципів кооперації забезпечить відновлення міжгалузевих відносин на основі взаємної вигоди та створить механізм відтворення аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладний базис розвитку кооперації сформуливали праці таких відомих діячів як О. Чаянов, М. Туган-Барановський, М. Левитський, І. Витанович, С. Бородаєвський, Б. Мартос, О. Мицюк. В роботах згаданих вчених обґрунтовано принципи кооперації та доведено значну перевагу кооперативних формувань перед іншими. Організаційно-економічні аспекти розвитку інтеграції при виробництві та реалізації молока і продуктів його переробки розкриті у працях В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, С.В. Васильчака, Т.Г. Дудара, В.В. Зіновчука [1], М.М. Ільчука, М.Й. Маліка [3]. Розвитку бухгалтерського обліку в сільськогосподарських кооперативах присвячені дослідження М.С. Шинкаренка [8]. Проблеми фінансового забезпечення розвитку молокопереробних підприємств розкриті в публікаціях І.О. Крюкової [2].

Проте, повільне перейняття практикою механізмів сільськогосподарського кооперування визначає потребу подальшого дослідження за піднятою проблематикою, що також актуально у зв'язку із активною роботою уряду і громадських організацій

над оновленням Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію».

Метою статті є обґрунтування кооперативного господарювання як чинника при якому сільськогосподарські товаровиробники об'єднавшись зможуть протистояти безконтрольному посередництву, яке позбавлене будь-якої продуктивної складової.

Виклад основного матеріалу. Кооперація є ефективною організаційно-економічною формою сприяння сільському розвитку та передбачає соціальну, економічну й просторову взаємодію учасників, спрямовану на виконання суспільних функцій сільського господарства та економічного зростання життєвого рівня сільського населення. Виходячи із практичних досліджень кооперативів, їхня ефективність значною мірою залежить від сумлінного виконання членами своїх обов'язків, що визначені статутом і Правилами внутрігосподарських відносин у кооперативі [6].

Основною метою кооперативу є заощадження коштів його членів шляхом зменшення витрат на матеріально-технічну базу та забезпечення якісними ресурсами по нижчих цінах за рахунок формування певного обсягу товарів, яких потребують члени кооперативу, та придбання його за оптовими цінами безпосередньо у виробників без посередників [1].

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (прийнятий в 1997 році) передбачає організаційну форму, яка вирішує низку питань, що нарізні в сільськогосподарському секторі. Сьогодні до основних проблем функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні слід віднести низький рівень державної підтримки їхнього розвитку, недостатній рівень професійних знань серед учасників кооперації щодо її цілей та мети створення. Відтак необхідно продовжувати роботу над формуванням

інституційного середовища для сільськогосподарської обслуговуючої кооперації [7].

Насамперед потрібно за допомогою засобів масової інформації, дорадчих служб, наукових закладів та органів місцевої влади зруйнувати міф, що кооперативи це не колгоспи, а досить сучасні та вигідні об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, аналоги яких впродовж багатьох десятиліть успішно та ефективно функціонують у країнах Європи та світу. Шляхом просвітницьких заходів донести до селян всю суть кооперативного об'єднання, його переваги та навчити долати перешкоди під час роботи.

Якщо говорити про сільськогосподарські та молокопереробні підприємства, то як закупівельна ціна, так і якість молока у них тримається на відносно однаковому рівні. Названі суб'єкти забезпечені доїльними апаратами, холодильними установками та обладнанням для очистки молока. Відповідно отримана сировина класифікується як вищий і перший ґатунки та реалізується по вищій ціні. Коли мова йде про сировину, що надходить від особистих господарств населення виникає ряд проблем. Дуже часто таке молоко не охолоджується належним

чином, що особливо необхідно в теплу пору року. Крім цього, молоко може мати підвищену кислотність та забрудненість. Однак, найголовнішою проблемою такої сировини є те, що молоко просто розбавляють. Відповідно і якість такої сировини невисока адже зробити з неї якісний продукт неможливо. Вирішення цієї проблеми вбачаємо в організації заготівельно-збутових молочарських кооперативів. Такі кооперативи передбачають економічну вигоду своїх членів-виробників молока, створення власних пунктів заготівлі із необхідним обладнанням для охолодження та перевірки молока на фальсифікат, забезпечення апаратного доїння, необхідне санітарне та інформаційне забезпечення. Позитивним прикладом в даній сфері є досвід Польщі, яка протягом трьох років змогла перейти від дрібного товарного виробництва до його концентрації та спеціалізації.

У роботі молочарського кооперативу важливим фактором успішного функціонування є правильна його організація. На рис. 1 наведено схему взаємодії молочарського кооперативу з іншими суб'єктами аграрного ринку.

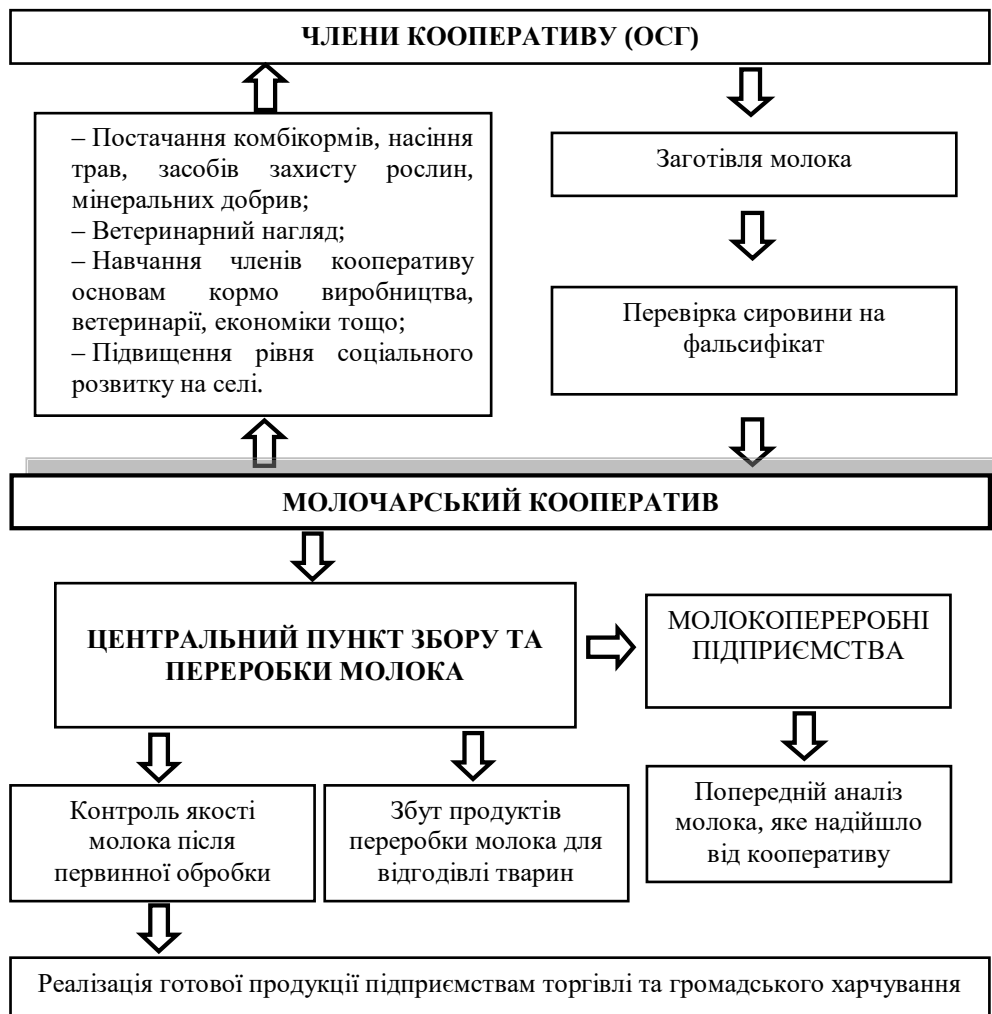

Рис. 1. Взаємодія молочарського кооперативу з іншими суб'єктами аграрного ринку

Джерело: розроблено автором.

Із запропонованої схеми видно, що в умовах кооперації суттєво знижується залежність членів кооперативу від посередників, крім того вони можуть самостійно після первинної обробки реалізовувати заготовлене молоко підприємствам торгівлі та громадського харчування. Головна мета створення молочарського кооперативу – забезпечити найкращі умови для організації процесу заготівлі молока в господарствах населення, формування партій якісного молока, яке буде користуватися попитом на ринку та надання інших послуг членам кооперативу, що пов'язані з утриманням корів.

Не варто забувати, що діяльність кооперативу розпочинається з визначення кількості зданого молока, партнерів, яким воно буде реалізовуватися та шляхів транспортування. Саме вмілий менеджмент та планування на початковому етапі забезпечує ефективну діяльність молочарського кооперативу.

Для успішного функціонування молочарського кооперативу потрібно ретельно підійти до організації управління, ретельно пропрацювати план діяльності як на найближчий час, так і на перспективу розвитку кооперативу. Особливої уваги заслуговує питання дотримання кооперативних принципів. Відомо багато випадків коли недотримання принципів кооперації призводило до одноосібного управління та використання ресурсів організації аж до припинення її функціонування.

У роботі кооперативу особливу увагу слід приділяти аналізу впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на його діяльність, які можуть за певних обставин спричинити кризові явища. Вони однотипні й характерні для більшості кооперативних організацій України, а саме: складність кооперативного управління; пасивність частини членів кооперативу, їхнє небажання та невміння працювати в самоврядних організаціях на громадських засадах; підозрілість і недовіра один до одного; загострене почуття ризику вкладення коштів у пайові фонди; випадки порушень правил внутрішньо-кооперативних відносин; не завжди зрозумілий процес ціноутворення; відсутність вертикальних кооперативних організаційних структур; негативний вплив посередників та інших монополістів на ринку.

Для молочарського кооперативу головним видом діяльності є заготівля і реалізація давальницької сировини. Кожен член кооперативу зобов'язується здавати певну, попередньо визначену, кількість молока в кооператив. Краще коли є можливість заготовляти молоко кілька разів на день. Це залежить від матеріальної бази самого кооперативу.

Все молоко, що надходить до пункту збору проходить обов'язкову перевірку на фальсифікат, зберігається в танку (холодильне обладнання) та транспортується на молокопереробний завод. Без можливості охолодити молоко належним чином його зливають у тару із харчового пластику або металеві бідони. Потім молоко зливають в молоковоз з обов'язковим взяттям проб для аналізу із кожного такого пункту прийому. Звісно таке молоко буде

нижчої якості, а його ціна залежатиме від умов транспортування. Як свідчить практика, використання холодильного обладнання більш ефективне коли кооператив планує заготовляти молоко кілька разів на день. В іншому випадку використання такого обладнання не завжди буде економічно доцільним.

Для забезпечення належного транспортування сировини на молокопереробний завод слід використовувати молоковози із системою охолодження молока. Проте, на початкових етапах створення кооперативу його члени не мають відповідних ресурсів для придбання сучасного обладнання, в такому випадку можна користуватися послугами клієнта, якому збувається сировина. Проте наявність у кооперативі власного молоковоза підвищує вигоди від реалізації молока.

Перед тим як відправити сировину на молокопереробний завод кожна партія проходить перевірку на жирність, в'язкість, кислотність, вміст білка, забрудненість. Чим якіснішою буде сировина, тим вищою буде і ціна реалізації. За наявності необхідних умов кооператив має право сам збувати молоко кінцевому споживачу без посередників. Це може бути ринок або кооперативний магазин. За таких умов можна реалізувати молоко за вищими цінами ніж ті, які пропонують переробні підприємства.

Звичайно, реалізація молока безпосередньо споживачам є набагато вигіднішою. Але така продукція має бути відповідної якості та повинна відповідати усім санітарним нормам. За невідповідності встановленим вимогам щодо якості відповідальність несе або кооператив або суб'єкт, що реалізує його продукцію.

Відтак на початку діяльності важливим кроком для кооперативу є вибір партнерів для збуту молока. Умовою успішної співпраці є виконання сторонами договірних умов. Кооператив, як представник інтересів дрібних виробників сільськогосподарської продукції, збуває сировину певної якості іншій стороні. Партнер (переробний завод, посередник) купуючи молоко для подальшої переробки та реалізації готового продукту повинен вчасно розраховуватися за відповідну кількість та якість молока з кооперативом.

Під час своєї роботи особисті селянські господарства зустрічаються із безліччю проблем. Проте деякі з них можна виділити як першочергові. Зокрема, відсутність налагодженої здешевленої мережі збуту сільськогосподарської продукції, обмежений доступ до якісних матеріально-технічних ресурсів за оптовими цінами, брак коштів для розвитку бізнесу, неприйнятні умови кредитування, обмежений доступ до інформаційно-консультаційної підтримки та супроводу [8]. Основна проблема, яка стосується саме селянських господарств – це відсутність будь якого юридичного статусу, що не дає змоги суб'єктам господарювання нараховувати виробничий стаж, одержувати відповідні виплати, і, як наслідок, обумовлює відсутність розвитку.

На нашу думку, об'єднання виробників молока у молочарські кооперативи дасть змогу вирішити перелічені вище проблеми та допоможе наростити базу для подальшого розвитку. Відносини, засновані на кооперативній співпраці, здатні зробити з особистих селянських господарств справжніх виробників молока, що в свою чергу дасть поштовх до створення спеціалізованих молочних фермерських господарств.

Висновки. Станом на початок 2016 року в Україні налічувалось близько 14,5 мільйонів домогосподарств, вклад яких у сільськогосподарське виробництво за підсумками 2014 року становив 44,7 % [5]. Найпоширенішим видом продукції домогосподарств, який підпадає промисловій переробці є молоко. В той же час, в наслідок домінування цінової політики численних посередників та відсутності прямих зв'язків виробників і переробних підприємств, домогосподарства населення зазнають чималих втрат, здаючи молоко по занижених цінах. Розв'язання даної проблеми вбачаємо у створенні молочарських кооперативів, які дозволять виробити інструменти протидії штучному заниженню цін на первинну сировину – молоко.

Нами розкрито схему взаємодії молочарського кооперативу з іншими суб'єктами аграрного ринку, яка враховує можливість членів кооперативу самостійно виступати продавцями молочної продукції після її первинної обробки. Заготівля та збут молока на основі принципів кооперації формує передумови відновлення розвитку тваринництва в країні та забезпечує домогосподарствам населення альтернативу в умовах цінового тиску посередників. З іншого боку, позитивним наслідком кооперації стане підвищення якості заготівельної сировини, що зрештою матиме вплив на виробництво широкого асортименту молочної продукції.

4 Список використаних джерел

1. Зіновчук, В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу [Текст] / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 2001. – 380 с.
2. Крюкова, І. О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств [Текст] / І. О. Крюкова // Облік і фінанси. – 2013. – № 2(60). – С. 87-93.
3. Малік, М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки [Текст] / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 104.
4. Молдаван, Л. В. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності [Текст] / Л. В. Молдаван,

Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова // Економіка АПК – 2010. – № 11. – С. 121-129.

5. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2015 році [Текст] : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 80 с.

6. Пантелеймоненко, А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика [Текст] : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.

7. Цимбал, В. О. Проблеми розвитку обслуговуючої кооперації на селі [Текст] / В. О. Цимбал // Агроінком. – 2011. – № 4-6. – С. 72-80.

8. Шинкаренко, М. С. Бухгалтерський облік в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах [Текст] / М. С. Шинкаренко // Облік і фінанси. – 2014. – № 4(66). – С. 87-94.

4 References

1. Zinovchuk, V. V. (2001). *Orhanizatsiini osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu [Organizational bases of agricultural cooperative]*. Kyiv: Lohos.
2. Kriukova, I. O. (2013). Finansova arkhitektura innovatsiinoho rozvytku molokopererobnykh pidpriemstv [Financial architecture of dairy processing plant innovation development]. *Oblik i finansy*, No. 2(60), 87-93.
3. Malik, M. Y. (2010). Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku kooperatsii v aharnii sferi ekonomiky [Scientific and methodical support of development of cooperation in agriculture economy]. *Ekonomika APK*, No. 12, 104.
4. Moldavan, L. V., Krysanov, D. F., Udova, L. O. (2010). Rol kooperatyviv u podolanni silskoi bidnosti [The role of cooperatives in addressing rural poverty]. *Ekonomika APK*, No. 11, 121-129.
5. Osnovni silskohospodarski kharakterystyky domohospodarstv u silskii mistsevosti v 2015 rotsi [The main characteristics of agricultural households in rural areas in 2015]. (2015). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
6. Panteleimonenko, A. O. (2008). Aharna kooperatsiia v Ukraini: teoriia i praktyka [Agricultural cooperatives in Ukraine: Theory and Practice]. Poltava: RVV PUSKU.
7. Tsymbal, V. O. (2011). Problemy rozvytku obsluhovuiuchoi kooperatsii na seli [The problems of rural service cooperatives]. *Ahroinkom*, No. 4-6, 72-80.
8. Shynkarenko, M. S. (2014). Bukhhalterskyi oblik v silskohospodarskykh obsluhovuiuchykh kooperatyvakh [Accounting in the agricultural service cooperatives]. *Oblik i finansy*, No. 4(66), 87-94.